

TARSUS
ÜNİVERSİTESİ

TARSUS ÜNİVERSİTESİ İKTİSADİ VE İDARİ BİLİMLER FAKÜLTESİ DERGİSİ

TARSUS UNIVERSITY
JOURNAL OF THE FACULTY OF ECONOMICS AND ADMINISTRATIVE SCIENCES
Yıl/Year:2024, Cilt/Vol:5, Sayı/Issue:1, ss./pp. 1-18

(e-ISSN:2757-5357)

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE HATA VE HİLE ALGISI: KONYA İLİ ÖRNEĞİ* Accountants Perception of Error and Fraud in Accounting: The Case of Konya

Doç. Dr. Aynur AKPINAR

KTO Karatay Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
İşletme Bölümü
aynur.akpinar@karatay.edu.tr
0000-0003-2108-8454

CEMAL KOYUNCU

Sorumlu Yazar / Corresponding Author
Bağımsız Araştırmacı
cemaal_koyuncu@hotmail.com
0000-0002-7963-9303

Makale Türü :Araştırma
Makale Gönderim Tarihi :27.11.2023
Makale Revizyon Tarihi :13.01.2024
Makale Kabul Tarihi :07.02.2024

*Bu çalışma, KTO Karatay Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü İşletme Ana Bilim Dalı'nda kabul edilen Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algısı: Konya ili örneği' adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

Atıf/Citation: Akpınar, A. ve Koyuncu, C. (2024). Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algısı: Konya ili örneği. *Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5 (1) , 1-18.

Doi: 10.56400/tarsusiibfdergisi.1396513

Öz

Muhasebe mesleği işletme ile ilgili parasal olayları genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine uygun bir biçimde sınıflandıran ve ihtiyaç duyanlara rapor olarak sunan bir meslektir. İşletmelerde muhasebe işlemlerinin doğruluğunu etkileyebilecek genel anlamda iki unsur bulunmaktadır. Bunlar; hata ve hilelerdir. Çalışmanın amacı meslek mensuplarının karşılaştıkları hata ve hile algılarının tespit edilerek bu hata ve hilelerin önlenmesine yönelik öneriler sunmaktır. Böylelikle hata ve hilelerin gerçekleşmeden önlenmesi mümkün olabilecektir. Bu kapsamda Konya ilinde faaliyet gösteren 380 meslek mensubuna rastgele örneklem yöntemiyle mail yoluyla, ve elektronik uygulamalar aracılığıyla online anket uygulaması yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre meslek mensuplarının kimi zaman menfaatleri uğruna kasten hileye başvurdukları, kimi zaman da dikkatsizlik, ihmal, bilgi-belge akışındaki düzensizlik gibi nedenlerle hata yaptıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebede Denetim, Muhasebede Hile, Muhasebede Hata.

Abstract

The accounting profession is a profession that classifies business-related financial events in accordance with generally accepted accounting principles and presents them as reports to those who need them. There are generally two factors that can affect the accuracy of accounting transactions in businesses. These are called mistakes and tricks. The aim of the study is to identify the perceptions of errors and frauds encountered by members of the profession and to offer suggestions to prevent these errors and frauds. In this way, it will be possible to prevent errors and frauds before they occur. In this context, an online survey was conducted of 380 professionals operating in Konya, by random sampling method, via e-mail, and through electronic applications. According to the results of the research, it was concluded that members of the profession sometimes deliberately resort to deliberate deception for the sake of their redundant interests, and sometimes make mistakes due to reasons such as carelessness, negligence, irregularity in the flow of information and documents.

Keywords: Audit in Accounting, Fraud in Accounting, Error in Accounting.

GİRİŞ

Toplumsal ve iktisadi yaşamın önemli bir ögesi olan muhasebe, işletmelerde meydana gelen mali olayları analiz eden, değerlendirip sınıflandıran, bir sistem dahilinde kaydeden, gerektiğinde bilgi kullanıcılarına raporlamalar yaparak işletmenin ekonomik durumu hakkında önemli bilgiler sunan bir bilimdir.

Muhasebede üretilen bilginin kaliteli olabilmesi, muhasebede gerçekleşen işlemlerin genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, mali mevzuata ve muhasebe standartlarına uygun olmasına bağlıdır. Hatalar ve hileler ise muhasebede üretilen verilerin doğruluğunu etkileyebilecek iki önemli unsurdur. Hatalar kasıt unsuru olmadan bilinçsiz bir şekilde gerçekleşebilirken, hileler ise kasıtlı olarak çıkar sağlamaya yönelik işlem ve eylemler şeklinde olmaktadır (Aslan vd., 2007: 1126).

Hatalı ve hileli işlemlere dayanılarak oluşturulan raporlar gerçeği yansıtmayacağından işletmede menfaati olan tarafların yanlış kararlar almalarına sebep olabilir. Muhasebe denetimi ise finansal tablo kullanıcılarının güven ihtiyacını karşılayacağından işletmenin mali tabloları hakkında objektif değerlendirme imkanını sunmaktadır.

Muhasebe hata ve hileleri sadece işletmeye değil işletme üzerinde menfaati olan gerçek ve tüzel kişilere ve ülke ekonomisine önemli zararlar verebilmektedir. Muhasebe hileleri neticesinde yakın geçmişte dünya çapında büyük skandallar yaşanmış, bundan işletmeler başta olmak üzere ülke ekonomileri önemli zararlar görmüştür. Hata ve hilelerin önlenmesi ise etkin bir muhasebe denetimi ile gerçekleştirilebilir. Muhasebe denetiminin amacı olası hata ve hileleri tespit ederek önlemek, olması gerekenlerle olanları, denetim ilkeleri ve ilgili standartlar çerçevesinde kanıtlara dayanarak karşılaştırmaktır.

Çalışmada “muhasebe meslek mensupları”nın muhasebeleştirme sürecindeki hata ve hile algılarının tespit edilmesi ve yorumlanması amaçlanmıştır. Bu nedenle Konya ilinde muhasebe mesleğini yürüten meslek mensuplarına bu konunun belirlenebilmesine yönelik olarak hazırlanmış olan bir anket uygulanmış, anket sonuçları SPSS sürüm 26 ile analiz edilmiştir. Çalışmada, muhasebe kavramı açıklanmış, muhasebe hata ve hileleri ile ilgili genel bilgilere değinilerek muhasebede hata ve hile türleri açıklanmış, literatür taramasına yer verilmiştir. Araştırmada, elde edilen veriler analiz edilmiş ve yorumlanmıştır. Sonuç bölümünde ise araştırma bulgularından elde edilen bulgular değerlendirilmiş, alınması gereken önlemler açıklanmıştır.

1. MUHASEBE KAVRAMI VE MUHASEBEDE HATA VE HİLELER

1.1. Muhasebe Kavramı

Aslen Arapça kökenli bir kelime olan muhasebe kavramı, Arap literatüründe hesap ilmi şeklinde de bilinmektedir. Eski Yunancadan Fransızcaya, Fransızcadan da Türkçeye geçen Aritmetik kelimesi, Türkçeye de aritmetik anlamında kullanılan hesap kelimesinden türeyerek geçmiştir (Yılmaz ve Yılmaz, 2016: 926). Muhasebeyi bilim olarak kabul eden bilim insanları olduğu gibi (Özkan, 2020: 137), mali olayları kaydetme, bölümlendirme, raporlama, yorumlama bilimi olduğunu savunanlar da olmuştur (Çakıl, 2014). Türk Dil Kurumu da muhase kavramını, “hesap işleriyle uğraşma, hesaplama, karşılıklı hesap görme” şeklinde tanımlamıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2022).

1.2. Muhasebede Hata ve Hileler

Ülke ekonomileri küçük ve büyük işletmelerle, şahısların ekonomik faaliyetlerinin bütünüdür. Nihai amaçları kâr elde etmek olan işletmelerin ve şahısların bu amaçlarına ulaşamayıp iflas ederek ticari faaliyetlerine son vermeleri ülke ekonomilerine de zarar vermektedir. İşletmeleri iflasa sürükleyen nedenler işletme dışı kaynaklar olabileceği gibi işletmelerin mali işlemlerinin kayıtlara alındığı muhasebe bölümünden de kaynaklanabilir. Muhasebedeki işlemler hatalı ve hileli bir şekilde gerçekleşmiş olabilir. Muhasebedeki işlemler kayıtlara geçirilirken, meydana gelen hata ve hilelerin mali tablolara yansımaları işletmeyi, işletmeyle bağı olanları ve nihayetinde ülke ekonomisini olumsuz etkilemektedir. Bu nedenle işletmelerin uzun dönemde faaliyetlerini sürdürebilmeleri, güvenilir bilgi üretebilen muhasebe sistemlerinin varlığıyla da doğru orantılıdır. Meydana gelebilecek hata ve hilelerin önlenmesi için muhasebe meslek mensuplarının muhasebede işlemleri gerçekleştirirken; mali mevzuata, muhasebe ilkelerine ve etik kurallara uyarak, tarafsız ve dürüst bir şekilde hareket etmeleri önem arz etmektedir.

1.3. Muhasebede Hata ve Türleri

Hata kelimesi Arapça kaynaklı bir kavramdır (Sevdi, 2022: 360). Muhasebede hata; kasıt unsuru taşımayan, unutkanlık, bilgisizlik, ihmal, tecrübesizlik gibi nedenlerden dolayı yapılan işlemlerden kaynaklanmaktadır (Açıkgöz ve Biçer, 2021: 229).

Muhasebe hataları bir başka tanımda ise işletme politikalarına, yönetmeliklere, mali mevzuata aykırı şekilde gerçekleştirilen kasıt amacı taşımayan fiiller şeklinde tanımlanmıştır (Aytekin vd., 2015: 70-71).

Muhasebede hatalar; muhasebe dışından kaynaklanan hatalar ve muhasebe hataları olmak üzere iki şekilde gerçekleşebilir. Muhasebe dışı hatalar işletme personelinin dikkatlerinden kaçabilen, istem dışı gerçekleşen kayıt hatalarıdır. Muhasebe hataları ise mali mevzuata, kurallara, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerine, muhasebe standartlarına aykırı şekilde istem dışı gerçekleştirilen hatalardır (Yurt ve Temelli, 2022: 136).

Mali tabloların yanlış yorumlanabilmesine neden olan hatalar, muhasebe programlarının gelişmesi ile oldukça azalsa da, bu programlar dinamik ve sürekli gelişim gösteren muhasebe mesleğine ayak uyduramamakta, muhasebe hatalarının tamamen ortadan kaldırılmasına engel olamamaktadır.

Muhasebeleştirme sürecinde bir çok farklı nedenle meydana gelen hataların; kayıt hataları, nakil hataları, matematiksel hatalar, unutma ve mükerrer kayıt hataları ve bilanço hataları şeklindeki 5 başlık altında sınıflandırıldığı görülmektedir (Demir ve Yıldız, 2022: 99-101).

- Kayıt Hataları
 - Yanlış hesaba kayıt hataları,
 - Yanlış rakam yazılması hataları,
 - Borç alacak tarafın karıştırılması hataları,
- Nakil Hataları,
- Matematiksel Hatalar,

- Unutma ve mükerrer kayıt hataları
- Bilanço Hataları

1.4. Muhasebede Hile ve Türleri

Hile kavramı Türkçeye, İngilizce “Fraud” kelimesinden çevrilmiştir. Türk Dil Kurumu hile kavramını; “birini aldatmak, yanıltmak için yapılan düzen, dolap, oyun, ayak oyunu, alavere dalavere, desise, entrika” şeklinde tanımlanmıştır. Hile işletmenin yanlış yönlendirilmesi, görevin kötüye kullanılması, işletme varlıklarının çalınmasıdır (Abdioğlu, 2007: 121).

Muhasebede hile; çeşitli dolandırma ve kandırma yöntemleriyle menfaat elde etme amacına yönelik suçlardır (Açıkgöz ve Biçer, 2021: 229).

Muhasebeleştirme sürecinde gerçekleştirilen hileler, muhasebe dışındaki kişiler ve birimler tarafından denetlendiğinde ortaya çıkarılabilir. Gerçekleşen işlemin sonucuna göre kimi zaman hata ve hile karıştırılabilir. Ancak kasıt unsuru, menfaat temin etmeye yönelik niyet, hileyi hatadan ayırabilir. Süreklilik arz eden usulsüzlükler hileyi akla getirmektedir. 1940’larda Donald R. Cressey tarafından geliştirilen ve “hile üçgeni” olarak bilinen teoride fırsatlar, teşvik ve baskı, tavırlar ve meşrulaştırma, hilenin üç unsuru olarak belirtilmiştir (Kazan, 2021: 249). Teşvik ve baskı faktörlerinde işletme yönetimi, çalışanlardan daha fazla iş üretilmesini isterler. Yönetimle anlaşmazlık yaşamak istemeyen personel, beklentileri karşılayabilmek için hile yapma eğilimine girer. Fırsatlar, etkin bir kontrolün olmadığı işletmelerde yakalanmayacağını düşünen bir personelin işletme varlıklarını kolayca zimmetine geçirmesine neden olabilir. Tavırlar ve meşrulaştırma ise, kişisel ahlaki zayıf kişilerin yaptıkları hileli davranışlarını kendilerince meşru görme eğilimlerinin artmasına neden olabilir. İşletme kasasına kolayca erişebilen bir çalışanın yerine geri koymak üzere kasadan izinsiz para alması, gerçekleştirdiği eylemi meşrulaştırmaya yönelik bir hile türüdür.

İçinde bulunulan şartlara göre hilenin belli başlı özelliklerini aşağıdaki gibi özetlemek mümkündür (Bozkurt, 2009):

- Hilede genellikle kasıt faktörü vardır,
- Hile gizlice yapılan bir faaliyettir,
- Hilede eylemi gerçekleştiren kişi kendi menfaatini düşünür,
- Hileye maruz kalan kişi veya işletme zarar görür.

İşletmelerde hileler, işletme yöneticileri, çalışanlar ve satıcılar tarafından gerçekleştirilebilir (Doğan ve Kayakıran, 2017: 173).

1.5. Çalışanlar Tarafından Yapılan Hileler ve Nedenleri

Çalışanların kendilerine güvenin olmadığı yerlerde hileye başvurabilecekleri gibi bunun tam tersine, çalışana güven seviyesinin artması durumunun da çalışana hileye sevk edebileceği yapılan çalışmalarda tespit edilmiştir. İşletmelerde çalışanlar tarafından gerçekleştirilen hileler genel olarak varlıkların kötüye kullanılması şeklinde kendini göstermektedir. Bunlar, yetkisi olan personelin ihtiyaçtan fazla malı alarak işletmeyi zarara uğratması, pazarlama

departmanı çalışanının fazladan belge temin ederek gerçek seyahat harcaması yapmış gibi göstermesi, işletmenin sır sayılabilecek bilgilerinin işletme dışına çıkarılması şeklinde olabilir (Güredin, 2007).

1.6. İşletme Yönetimi Tarafından Yapılan Hileler ve Nedenleri

İşletme sahipleri bazen kendi çıkarları için muhasebe mesleğini yürüten yetkililerden işletmenin gerçek durumunu yansıtmayan verileri içeren finansal tabloların düzenlenmesini isteyebilirler. Bu durum çok ortaklı veya kârlılığı yüksek olan işletmelerde daha fazla yatırımcı çekebilme politikası olarak kullanılabilirdiği gibi daha az vergi ödemek amacıyla ile de gerçekleştirilmektedir.

İşletme yönetimi tarafından gerçekleştirilen bazı hileli işlem örnekleri aşağıdaki gibi sıralanabilir (Küçük, 2008):

- İşletmenin hisse senedi fiyatlarının artırılmasına yönelik, işletme yönetiminde, muhasebe biriminden işletme kârlılığını artıracak işlemlerin yapılmasının istenmesi,
- Devlet teşvik ve destekleri için gerekli kriterleri sağlayamayan işletmelerin bu kriterleri sağlıyormuş gibi kabul edilmesinin istenmesi,
- İşletmede pay sahibi olan yöneticilerin alacakları kâr paylarını artırabilmek için hisse başına kârı artırmaya yönelik faaliyetler,
- İşletme kârının işletme dışına çıkarılmak istenmesi nedeniyle, işletmenin faaliyetlerinden elde edilen gelirlerin saklanmaya çalışılması.

1.7. Literatür Taraması

“Muhasebe meslek mensuplarının” hata ve hile algılarına yönelik birçok çalışma mevcuttur. Bu çalışmalardan bazıları aşağıdaki gibidir.

Çatıkkaş ve Çalış (2010: 156), çalışmalarında hilenin ilk başlangıcında tespit edilerek tahribatının büyük boyutlara ulaşmadan önlenmesi için hile ile mücadelede, proaktif metotların önemini vurgulamışlardır. Bununla birlikte teknolojik gelişmelerin hilenin azaltılmasına hem iyi hem kötü etkisinin olabildiği, teknolojik gelişmelerin hile yapılmasını kolaylaştırdığı gibi, hilenin açığa çıkarılmasına da olanak sağladığı ulaşılan bulgular arasındadır.

Yıldız ve Baskan (2014: 14-18), yaptıkları çalışmalarında hata ve hilelerin önlenmesinde bağımsız denetimin etkisini ele almışlardır. Borsa İstanbul (BİST)’da işlem gören 211 şirkete uyguladıkları anketin 187 tanesinin geçerli olduğu sonucuna ulaşmışlar, elde ettikleri verilere göre iç kontrol ve iç denetimde bağımsız denetimden elde edilen verilerden faydalandığını saptamışlardır. Bağımsız denetimin bir kontrol ve denetim mekanizması olduğunu görmüşler, işletme varlıklarının kötüye kullanılmasının önlenmesi ve haksız kazancın önüne geçilebilmesi için önemli bir unsur olduğunu tespit etmişlerdir.

Karahan ve İğde (2017: 149), tarafından yapılan çalışmada hata ve hileler konusunda iç kontrolün etkisi üzerinde durulmuştur. Bu doğrultuda Gaziantep ilinde faaliyet gösteren ve iç kontrol sistemine sahip olan 44 işletmede anket çalışması yapılmıştır. Ulaştıkları sonuca göre küçük işletmeler ile fazla işlem sayısına sahip işletmelerin etkin bir iç kontrol sistemi kurmalarını önermişlerdir. Muhasebe ilkeleri doğrultusunda oluşturulan dinamik bir iç kontrol sistemi

ile işletmelerin hata ve hilelerle karşılaşmadan hızlı ve güvenli bir şekilde arzu ettikleri sonuca varabileceklerini ileri sürmüşlerdir.

Ömürbek ve Durgunböcü (2018: 1263-1264), çalışmalarında “muhasabe meslek mensuplarınca” yapılan dikkatsizliğin en önemli hata nedeni olduğunu, en çok karşılaşılan hataların ise işletme tarafından fatura verilmemesi ve fatura alınmaması olduğunu tespit etmişlerdir. Bununla birlikte kredi almak için işletmelerin borç ödeme kabiliyetlerinin iyi gösterilmesi amacıyla bilanço süslemesi yaptırttıkları tespit edilmiştir. Verginin yüksek olmasından dolayı giderleri arttırmak veya geliri azaltmak gibi yöntemlere başvurulduğu durumların da gerçekleşmekte olduğunu belirlemişlerdir. Meslek mensuplarının mükelleflere olan parasal bağımlılıkları karşısında baskıya maruz kaldıklarını belirtmişlerdir. Meslek mensuplarına sürekli değişen yasal mevzuata uyum sağlayabilmeleri için eğitim ve konferanslar verilmesi gerektiğini, etik davranmayan meslek mensupları ve mükellefler için cezaların artırılması gerektiğini, bir mükellefin beş yıldan daha uzun süre aynı meslek mensubu ile çalışmasının önlenmesi gerektiğini önermişlerdir.

Demir ve Yıldız (2022: 99-101), muhasebede yaşanan hata ve hilelerin önlenmesine yönelik Sivas ilinde 10 hastanede yaptıkları çalışmalarında hataların ihmal, dikkatsizlik, tecrübesizlik gibi nedenlerden kaynaklandığını saptamışlar, hilelerin ise genel olarak kişisel saiklerle vergi kaçırmaya yönelik eğilimlerin artması ile gerçekleştiğini görmüşlerdir. Ahlaki değer yargıları yeterince oluşmamış kişilerle çalışmanın hata ve hileleri artıracığı sonucuna ulaşmışlardır. Hata ve hilelerin azaltılabilmesi için cezaların artırılması gerektiğini ve kalıcı bir iç denetim sisteminin kurulması gerektiğini belirtmişlerdir.

Kılıç ve Önal (2022: 181-205), çalışmalarında işletmelerde hilelerin tespit edilmesinde kullanılan veri madenciliği yöntemini araştırmışlardır. Veri madenciliği uygulamalarından olan yapay sinir ağları yönteminin, finansal tablo hile riskinin tespit edilmesinde önemli bir başarı sağladığını ortaya çıkarmışlardır. Finansal tablo hileleri neticesinde devlet, sermayedarlar, çalışanlar gibi geniş bir kesimin etkilenmesi sonucu, hile denetimi için dinamik müfredatın oluşturulması gerektiğini, bu konuda ayrı bir uzmanlık alanının oluşturulmasının finansal tablo hilelerine katkı sağlayacağını söylemişlerdir.

2. MESLEK MENSUPLARININ MUHASEBEDE YAŞANAN HATA VE HİLELERE KARŞI ALGILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu bölümde Konya ilinde faaliyet göstermekte olan meslek mensuplarının muhasebede gerçekleşen hata ve hilelerle ilgili algıları anket yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı, Konya ilinde faaliyet gösteren “muhasabe meslek mensuplarının” karşılaştıkları hata ve hileler ile bunlarla ilgili algılarının tespit edilerek bu hata ve hilelerin önlenmesine yönelik öneriler sunmaktır.

Konu ile ilgili birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte Konya ili özelinde bu konu ile ilgili herhangi bir çalışmanın yapılmamış olması nedeniyle, çalışmanın diğer çalışmalardan farklı düşünülmesi ve bu çalışmanın literatüre katkı sağlayacağı beklenmektedir.

2.2. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Araştırmanın kapsamı Konya’da faaliyette bulunan “muhasabe meslek mensupları”dır. Meslek mensuplarına anket aracılığı ile sorular yöneltilmiştir. Sorular, 9 tanesi demografik özelliklerin tespit edilmesine yönelik sorular olmak üzere 47 maddeden oluşmaktadır. Yapılan analizlerde 2 soru faktör yapısına uymadığı için ölçekten çıkarılmıştır.

2.3. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini 2021 yılı sonu itibarıyla Konya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına kayıtlı 2550 meslek mensubu oluşturmaktadır (Konya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası, 2021: 54).

2550 muhasabe meslek mensubunun evren büyüklüğünü temsil etmek üzere 370 örneklem sayısının yeterli olabileceği tespit edilmiştir (Sekaran, 1992: 253). Bu nedenle anket 380 meslek mensubuna yapılmıştır. Örneklem sayısı 380’e ulaştığında anket yanıtlara kapatılmıştır. 55 meslek mensubunun yanıtı analize uygun olmadığı için, analizden çıkarılarak 325 katılımcının yanıtı üzerinden analizler yapılmıştır.

2.4. Soruların Niteliği, Verilerin Toplanması ve Analiz Edilmesi

Vesile Ömürbek ve Özlem Durgunböcü tarafından hazırlanan, “Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi”nde 2018 yılında yayınlanan “Muhasebe Meslek Mensuplarının” Muhasebe Hata ve Hile İle İlgili Algılarının İncelenmesi” başlıklı makalede yer alan anket formundaki sorular izin alınarak kullanılmıştır.

Anket formu katılımcılara mobil uygulamalar üzerinden ulaştırılmış, ankete verilen cevaplar anket hazırlama sitesinde online olarak alınmıştır.

SPSS sürüm 26 ile elde edilen verilerin analizi yapılmıştır. Analizde Pearson Korelasyon Katsayısı, Cronbach Alpha Katsayısı, Bonferroni Testi, Bağımsız Örneklem t Testi, ANOVA Testi yapılmıştır.

2.5. Araştırmanın Yöntemi ve Metodolojisi

Araştırma, betimsel tarama modeli türü olan nicel anket yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Katılımcıların araştırmaya çeşitli elektronik cihazlardan katılım gösterebilecekleri online anket sistemi kullanılmıştır. Katılımcılar tesadüfi örneklem yoluyla seçilmiştir. Katılımcıların ankete verdikleri cevaplardan, muhasebede yaşanan hata ve hilelerin içerisinde yer alıp almadıkları, hata ve hilelere karşı gösterdikleri tepkiler tespit edilmiştir. Ankette beşli Likert Ölçeği kullanılmış ve katılımcılardan sırasıyla, 1. Kesinlikle Katılmıyorum, 2. Katılmıyorum, 3. Kararsızım, 4. Katılıyorum, 5. Kesinlikle Katılmıyorum cevaplarını içeren soruların cevaplanması istenmiştir. Sorular toplamda 5 alt boyutta sınıflandırılmıştır. Soruların alt boyutlarına göre dağılımını gösteren bilgiler Tablo 1’de açıklanmıştır.

Tablo 1.

Tablo 2. Soruların Alt Gruplara Göre Dağılımı

<p>Mesleki Özen</p> <p>İşlemleri muhasebeleştirirken, işlemi ilgili hesaba değil de farklı hesaplara yazma durumlarına rast geldiğim olmuştur. Muhasebe hesaplarında borç ve alacakların veya geçici aktif ve pasif hesapların birbirinden indirilmesi neticesinde bir takım hesapların bilançoda eksik olması biçiminde hatalar yaptığım olmuştur.</p> <p>Türdeş hesapların hatalı yerlerde kullanılması sonucu kısımlar arası geçişten dolayı hatalı raporlamalar yaptığım olmuştur. Muhasebe yetkilileri vergi yükümlülerinin talepleri gereğince mevzuatta belirtilen açıklamaları yapmaktadır.</p> <p>Kontrol yoğunluğu arttıkça mükelleflerin dürüst açıklama yapma olasılığı artar.</p> <p>İşletmelerdeki dönem sonu işlemlerin vergi mevzuatına göre hazırlanıp hazırlanmadığı meslek mensuplarınca denetlenerek vergi kaybının önlenmesi sağlanır.</p> <p>Yasaların gereklerini ve kamu çıkarlarını, müşterilerin çıkarlarından üstün tutmak en önemli görevlerimdir.</p> <p>Sahte ve muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belgelerin kullanılmasının önlenmesinde meslek mensuplarının önemli rolü vardır.</p> <p>Meslek mensupları gerçekleştirdikleri yeniden gözden geçirmeler ile işletmelerin daha saydam finansal tablolar hazırlanmasını ve vergi kaçakçılığının engellenmesini sağlar.</p> <p>Muhasebe yetkilileri işletmelerdeki yasal defterlere yapılan kayıtların doğruluğunu sağlamak amacıyla yeniden gözden geçirerek yanlış yapılan kayıtların ortaya çıkarılması ve düzeltilmesi yoluyla vergi kaybının engellenmesini sağlar.</p> <p>Muhasebe yetkilileri işletmelerdeki iç kontrol aşamalarını değerlendirmek suretiyle mali tabloların ve muhasebe sürecinin emniyetini yükselterek vergi kaybının önlenmesini sağlar.</p> <p>Muhasebe yetkilileri devlet adına yeniden gözden geçirme yapan vergi teftiş elemanlarındandır.</p> <p>Vergi otoritesi vergi kayıp ve kaçaklarının önlenmesinde muhasebe yetkililerini engel olarak görmektedir.</p>
<p>Bireysel Hata</p> <p>Dikkatsizlik, bilgisizlik ve tecrübesizlik genellikle önemli hata nedenleridir.</p> <p>İş yoğunluğu genellikle önemli bir hata nedenidir.</p> <p>İtina göstermemek genellikle önemli bir hata nedenidir.</p> <p>Hesap bakiyelerini veren mizan değerlerinin bilançoya transferi esnasında bilançoda düzensizlik oluşturacak bir yanlışlık yaptığım olmuştur.</p> <p>Yasalardaki devamlı değişimler muhasebe yetkililerinin yanlış yapma olasılığını artırmaktadır.</p> <p>Muhasebe işlemlerinde zaman zaman sayısal yanlışlıklara rastladığım olmuştur.</p> <p>Profesyonel iş yaşantım süresince finansal tablolarda, finansal tabloların esasını etkilemeyecek rakamsal yanlışlık veya kayıtlar gerçekleştirdiğim olmuştur.</p>
<p>Dürüstlük</p> <p>Vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmaya çalıştığım oldu.</p> <p>Mükelleflerimin bazılarının az vergi ödeme isteklerini yerine getirmem talep edildiğinde iş kaybetme endişemden dolayı ahlaki davranmadığım oldu.</p> <p>Mali güçlük yaşayan mükellefler için muhasebe işlemlerinde müsamaha gösterilebilir.</p> <p>Arkadaşım ve dostum olan mükelleflerimin kayıtlarını tutarken meslek ahlakına aykırı davranıyorum.</p> <p>Muhasebe yetkilileri vergi zayıtı ve kaçaklarını önlemede üzerlerine düşeni yapmakta ve faydalı faaliyetler gerçekleştirmektedirler.</p> <p>Vergi yükümlülerinin kayıt dışı işlemlere yönelmesinde vergi denetiminin yeterli olmamasının etkisi önemlidir.</p> <p>Türkiye'deki vergi oranlarının ve vergi uygulamalarının yapılan hata ve hileler üzerinde etkisi vardır.</p>
<p>Müşteri hatası</p> <p>Mükelleflerin muhasebeleştirilmeye esas olan bilgilerini zamanında göndermemesinden kaynaklanan hatalı işlem yaptığım olmuştur.</p> <p>Mükelleflerin zaman zaman aktif hesapların daha kötü veya daha iyi gösterilmesini istedikleri olmuştur.</p> <p>İşletmenin borç ödeme kabiliyetinin yeterli olduğunu yansıtacak şekilde bilanço makyajlamasını isteyen mükelleflerim olmuştur.</p> <p>Vergi yüksek çıktığı için masrafları çoğaltmak ve hasılatı düşürmek gibi metotlar uygulamamı talep eden mükelleflerim olmuştur.</p>
<p>Denetim</p> <p>Vergi kayıp ve kaçaklarıyla mücadele etme sürecinde, vergi idaresi "muhasebe meslek mensuplarından" yardım beklemektedir.</p> <p>"Muhasebe meslek mensupları" ile vergi dairesi arasında, vergi zayıtı ve kaçakları ile mücadelede tutarlı çaba gerçekleştirilmektedir.</p> <p>Türkiye'de muhasebe yanlışlık ve hilelerini açığa çıkarmada vergi otoritelerince gerçekleştirilen teftiş yeterlidir.</p>

2.6 . Araştırmanın Bulguları ve Sonuçları

Katılımcıların Demografik Özelliklerine Göre Dağılımını gösteren bilgiler Tablo 2’de açıklanmıştır.

Tablo 3. Konya İlinde Faaliyet Gösteren “Muhasebe Meslek Mensuplarının” Demografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Demografik Özellikler			
	Dağılımlar	Kişi Sayısı	Yüzesel değeri (%)
Cinsiyet	Erkek	261	80.3
	Kadın	64	19.7
	Toplam	325	100
Medeni Durum	Evli	266	81.8
	Bekâr	59	18.2
	Toplam	325	100
Yaş Dağılım Durumları	21-30	65	20
	31-40	153	47.1
	41-50	89	27.4
	51 ve Üzeri	18	5.5
	Toplam	325	100
Yaşadığı Şehir	Konya	325	100
	Toplam	325	100
Eğitim Düzeyi	Yüksekokul mezunu	5	1.5
	Lisans mezunu	279	85.8
	Lisansüstü mezunu	33	10.2
	Diğer	8	2.5
	Toplam	325	100
Meslek Ünvanı	“Muhasebe Meslek Personeli”	15	4.6
	“Serbest Muhasebeci Mali Müşavir”	308	94.8
	“Yeminli Mali Müşavir”	2	0.6
	Toplam	325	100
Mesleki Deneyim Süresi	3-13 yıl	143	44
	14-24 yıl	148	45.5
	25-35 yıl	32	9.9
	36-46 yıl	2	0.6
	Toplam	325	100
Çalışan Sayısı	1-3 kişi	135	41.5
	4-7 kişi	141	43.4
	8 ve üzeri	49	15.1
	Toplam	325	100
Mükellef Sayısı	1-5 arasında mükellefi olanlar	108	33.2
	16-35 arasında mükellefi olanlar	102	31.4
	36-50 arasında mükellefi olanlar	52	16
	51 ve üzeri mükellefi olanlar	63	19.4
	Toplam	325	100

Demografik özelliklere göre katılımcıların %80.3'ü erkeklerden oluşmaktadır. 2021 yılı itibarıyla Konya Mali Müşavirler Odası verilerine göre 2.221 erkek, 329 kadın meslek mensubu mevcuttur. Bu da odaya kayıtlı erkek meslek mensubu oranının %87, kadın meslek mensubu oranının da yaklaşık %13'e karşılık geldiğini göstermektedir. Bununla birlikte odaya kayıtlı 2.221 erkek meslek mensubundan 261 kişi (yaklaşık %12'si), yine odaya kayıtlı 329 kadın meslek mensubundan 64'ü (yaklaşık %19'u) ankete katılım göstermiştir. Bu sonuç ankete katılan kadınların sayısının az olmasına rağmen daha yüksek oranda katılım sağladığını göstermektedir. Buradan kadın meslek mensuplarının akademik araştırmalara katılma konusunda erkeklere oranla daha istekli oldukları sonucuna varılabilir.

Katılımcıların medeni durumlarına göre dağılımında 59 (%18.2) kişinin bekâr, 266 (%81.8) kişinin evli olduğu görülmektedir.

Yaş dağılımlarına göre ankete katılanlardan en çok 153 birey (%47.1) ile 31-40 yaş aralığındaki meslek mensuplarından oluşmaktadır. Orta yaş meslek mensupları akademik çalışmalara daha çok ilgi göstermiş olduğu görülmüştür. 51 yaş ve üzerindeki meslek mensupları 18 (%5,5) kişi ile en az katılım gösteren grup olmuştur. Bu gruptaki meslek mensuplarının iş yoğunluklarının fazla olması nedeniyle anket araştırmalarına yeterince zaman ayıramadıkları düşünülebilir.

Eğitim durumlarına göre dağılımda, lisans eğitim düzeyinde, öğrenim gören 279 (%85.8) kişi ankete katılmıştır.

Ankete katılanların mesleki deneyim sürelerine göre dağılımında, mesleki deneyim süresi 25 yılın altındaki meslek mensupları çoğunlukta olduğu görülmüştür. Bu dağılım meslek mensuplarının meslekte ilerleyen dönemlerinde mesleki konularda yapılan araştırmalara katılımlarının azaldığını göstermektedir.

Katılımcılardan beş ve daha az mükellefi olan meslek mensupları grubu %33.2 ile en yüksek düzeyde katılım gerçekleştirdiği bulunmuştur.

Gruplaştırılan soruların, grup bazında demografik özelliklere göre karşılaştırmasına ilişkin verilere Tablo 3'te yer verilmiştir.

Bireysel hata grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları cinsiyet, medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, meslek ünvanı, mesleki deneyim, çalışan sayısı ve mükellef sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermemiştir ($p>0,05$). Demografik özelliklerin tüm gruplarında, bireysel hata grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları benzer çıkmıştır.

Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları cinsiyet, eğitim düzeyi, meslek ünvanı, çalışan sayısı ve mükellef sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0.05$).Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları kadınlarda, erkeklerden istatistiksel olarak düşük çıkmıştır. Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları en yüksek lise eğitiminden sonra yüksek okul okumuş olan kişiler için gerçekleşmiştir (4,68). Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları en yüksek 1-3 çalışana sahip muhasebe mensupları için gerçekleşmiştir (3,61). Müşteri hatası grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları en düşük 51 ve üzeri mükellefi olan muhasebe mensupları için gerçekleşmiştir (3,32).

Tablo 4. "Muhasebe Meslek Mensuplarının" Alt Gruplarının Demografik Özelliklere Göre Karşılaştırması

Cinsiyet	Bireysel Hata		Müşteri Hatası		Denetim		Mesleki Özen		Dürüstlük	
	Ort±SS	Test p	Ort±SS	Test p	Ort±SS	Test p	Ort±SS	Test p	Ort±SS	Test p
Erkek	3,73±0,65	t=0,016 p=0,987	3,61±0,75	t=2,396 p=0,017	2,55±1,19	t=0,364 p=0,716	3,44±0,60	t=0,669 p=0,504	3,44±0,78	t=1,758 p=0,080
Kadın	3,73±0,50		3,37±0,59		2,49±0,99		3,39±0,55		3,25±0,59	
Medeni Durum										
Evli	3,68±0,61	t=-0,707 p=0,480	3,57±0,68	t=0,110 p=0,912	2,72±1,36	t=1,383 p=0,168	3,38±0,71	t=-0,766 p=0,444	3,23±0,88	t=-2,010 p=0,045
Bekâr	3,74±0,62		3,56±0,74		2,49±1,09		3,44±0,56		3,44±0,71	
Yaş										
21-30	3,61±0,53	F=1,072 p=0,361	3,61±0,72	F=1,836 p=0,141	2,73±1,21	F=2,006 p=0,113	3,35±0,65	F=0,604 p=0,613	3,21±0,86 b	F=3,251 p=0,022
31-40	3,77±0,63		3,63±0,73		2,43±1,13		3,44±0,57		3,40±0,77 a	
41-50	3,73±0,62		3,42±0,77		2,49±1,08		3,47±0,55		3,57±0,55 a	
51 ve Üzeri	3,76±0,81		3,47±0,50		2,98±1,33		3,46±0,75		3,24±0,81 ab	
Eğitim Düzeyi										
Lisans	3,72±0,60	F=0,691 p=0,558	3,53±0,68 b	F=4,383 p=0,005	2,44±1,10 b	F=6,860 p<0,001	3,39±0,55 b	F=8,202 p<0,001	3,41±0,69	F=0,877 p=0,453
Lisansüstü	3,73±0,76		3,64±0,95 b		2,86±1,20 b		3,53±0,65 b		3,40±0,90	
Yüksekokul	4,00±0,36		4,68±0,41 a		3,73±1,09 a		4,63±0,50 a		2,91±2,01	
Diğer	3,95±0,86		3,43±0,98 b		3,79±1,37 a		3,56±1,04 b		3,23±0,66	
Meslek Ünvanı										
Muhasebe Meslek Personeli	3,85±0,66	F=0,355 p=0,702	3,85±0,70	F=1,844 p=0,160	3,36±1,10 a	F=4,077 p=0,018	3,95±0,64 a	F=6,921 p=0,001	3,32±0,97	F=0,109 p=0,897
Serbest Muhasebeci/Mali Müşavir	3,72±0,62		3,55±0,73		2,50±1,14 b		3,41±0,58 ab		3,41±0,74	
Yeminli Mali Müşavir	3,88±0,18		3,00±0,85		2,50±0,71 b		3,00±0,33 b		3,29±0,20	
Mesleki Deneyim										
3-13 Yıl	3,66±0,63	F=2,127 p=0,097	3,66±0,69	F=2,461 p=0,063	2,61±1,22	F=2,431 p=0,065	3,40±0,63	F=2,106 p=0,099	3,33±0,78 b	F=4,908 p=0,002
14-24 Yıl	3,81±0,52		3,50±0,74		2,45±1,06		3,40±0,55		3,41±0,70 b	
25-35 Yıl	3,71±0,75		3,36±0,81		2,48±1,13		3,64±0,55		3,75±0,61 a	
36-46 Yıl	3,06±2,74		4,10±0,42		4,50±0,71		3,96±0,71		2,14±1,62 c	
Çalışan Sayısı										
1-3 Kişi	3,70±0,62	F=1,286 p=0,278	3,61±0,75	F=0,612 p=0,543	2,56±1,18 a	F=4,533 p=0,011	3,48±0,65	F=0,698 p=0,498	3,34±0,79 b	F=4,563 p=0,011
4-7 Kişi	3,71±0,64		3,51±0,72		2,67±1,18 a		3,39±0,59		3,36±0,73 ab	
8 Kişi ve Üzeri	3,86±0,55		3,57±0,72		2,10±0,85 b		3,41±0,39		3,69±0,58 a	
Mükellef Sayısı										
1-15	3,75±0,67	F=1,148 p=0,330	3,62±0,72 a	F=2,856 p=0,037	2,53±1,24 a	F=5,387 p=0,001	3,46±0,68	F=2,445 p=0,064	3,40±0,80	F=1,111 p=0,345
16-35	3,64±0,61		3,62±0,69 a		2,44±1,15 a		3,33±0,58		3,39±0,72	
36-50	3,77±0,45		3,61±0,50 a		2,18±0,83 b		3,41±0,41		3,55±0,38	
51 ve Üzeri	3,81±0,66		3,32±0,92 b		2,99±1,09 b		3,57±0,54		3,30±0,90	

^a Bağımsız örneklem t test (t); ANOVA (f); Özet istatistikler ortalama ± standart sapma ve değer olarak verilmiştir.

^b a<b: Aynı satırdaki farklı harf veya harf kombinasyonları istatistiksel açıdan anlamlı farklılığı ifade eder (p<0.05). Koyu olarak belirlenen bölümler istatistiksel olarak anlamlıdır (p<0,05).

^c a>b>c: Anlamlılık düzeyi öngörülen değer in altında ise, bu durumda istatistiksel anlamlılık var kabul edilir. Aynı satırdaki farklı harf veya harf kombinasyonları istatistiksel açıdan anlamlı farklılığı ifade eder (p<0.05).

Denetim grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları eğitim düzeyi, çalışan sayısı ve mükellef sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0.05$) Denetim grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları lisans ve lisansüstü okuyanlarda diğer eğitim düzeyine sahip kişilere kıyasla istatistiksel olarak düşük gerçekleşmiştir (2,44 ve 2,86). 8 kişi ve üzeri çalışanı olanların denetim grubundaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları, 8 kişiden az çalışanı olan meslek mensuplarından istatistiksel olarak düşük olmuştur (2,10 ve 2,67). 35 ve üzeri mükellefi olan meslek mensuplarının denetim grubundaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları, 35'ten az mükellefi olan meslek mensuplarından istatistiksel olarak düşük gerçekleşmiştir (2,18 ve 2,44).

Mesleki özen grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları eğitim düzeyi ve mesleki ünvana göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0.05$). Mesleki özen grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları yüksekokul okuyanlarda diğer eğitim düzeyine sahip kişilerden istatistiksel olarak yüksek gerçekleşmiştir (4,63). Yüksekokul mezunlarında sonucun mesleki özen boyutunda yüksek çıkması, bu gruptaki meslek mensuplarının ilgili meslek yüksekokulunu isteyerek okumalarından kaynaklandığı düşünülebilir. Muhasebe meslek personelinin, mesleki özen grubundaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları Serbest Muhasebeci Mali Müşavir ve Yeminli Mali Müşavirlerden istatistiksel olarak yüksek çıkmıştır (3,36). Bu değer yüksek çıkması ankete katılan Yeminli Mali Müşavir (YMM) sayısının az olması ile açıklanabilir. Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlerin puan ortalamalarının muhasebe meslek personelinin puan ortalamalarına yakın olması ise bu iki grubun Yeminli Mali Müşavirlere nazaran, daha çok sayıda kişi ile ankete katılım sağlamalarından kaynaklandığı düşünülebilir.

Dürüstlük grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamaları medeni durum, yaş, eğitim düzeyi, mesleki deneyim ve çalışan sayısına göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermiştir ($p<0.05$) Dürüstlük grubundaki sorulara verilen yanıtların puan ortalamalarında bekârların bu sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamalarının evlilerden istatistiksel olarak yüksek çıktığı görülmektedir (3,44 ve 3,23). 21-30 yaş aralığındaki katılımcıların dürüstlük grubundaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları (3,21), 31-40 yaş ve daha üzeri yaşlarda olanlardan istatistiksel olarak düşük çıkmıştır (3,40). Mesleki deneyimi 25 ile 35 yıl arasında olanların bu gruptaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları (3,75), mesleki deneyimi 24 yıl ve altı olanlardan daha yüksek (3,33) iken 36 yıl ve üzeri mesleki deneyime sahip olanların puan ortalamasından (2,14) yüksek olarak gerçekleşmiştir. 8 ve üzeri çalışanı olanların bu gruptaki sorulara verdikleri yanıtların puan ortalamaları (3,69), 3'ten az çalışanı olan kişilerden (3,34) istatistiksel olarak yüksek çıkmıştır.

“Muhasebe meslek mensuplarının” hata ve hile algısı ölçeği toplam puan ortalamaları, kadın meslek mensuplarında, erkeklerden istatistiksel olarak düşük gerçekleşmiştir ($t=2,300$ $p=0,022$). Toplam puan ortalamaları yüksekokul okuyanlarda diğer eğitim düzeyine sahip kişilerden istatistiksel olarak yüksek çıkmıştır ($F=10,478$ $p<0,001$). “Muhasebe meslek personelinin” toplam puan ortalamaları yeminli mali müşavirlerden istatistiksel olarak yüksek gerçekleşmiştir. ($F=8,417$ $p<0,001$).

Araştırma sonuçları alt gruplar başlığında değerlendirildiğinde Tablo 4'teki sonuç ortaya çıkmıştır.

Tablo 4’te alt gruplar bazındaki dağılımların değerlendirilmesinde aritmetik ortalamalar esas alınmıştır. Ortalama puanları ifade eden 2,60 altındaki değerler, meslek mensuplarının alt grup genellemelerine düşük seviye de katılımın gösterdiklerini, 2,60 ile 3,40 aralığındaki değerler orta seviyede katılım gösterdiklerini, 3,40 üzerindeki değerler ise yüksek seviyede katılım gösterdiklerini ifade etmektedir.

Tablo 5. “Muhasebe Meslek Mensuplarının” Hata ve Hile Algısı Düzeylerinin Alt Gruplar Bazındaki Dağılım Sonuçları

	Düşük	Orta	Yüksek
Mesleki Özen	17 (5.2)	155 (47.7)	153 (47.1)
Bireysel hata	12 (3.7)	61 (18.8)	252 (77.5)
Dürüstlük	31 (9.5)	93 (28.6)	201 (61.8)
Müşteri hatası	26 (8)	130 (40)	169 (52)
Denetim	178 (54.8)	76 (23.4)	71 (21.8)

^a Özet istatistikler Sayı (Yüzdellik) değer olarak verilmiştir.

Mesleki özen ilkesi; “Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali Müşavirlerin” Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkında Yönetmelik’e göre; mesleki hizmetlerin yerine getirilmesinde derinlemesine, zaman esasına göre ve dikkatli hareket edilmesini, öngörür. Bu kapsamda araştırma sonuçlarına göre meslek mensuplarının 17’si (%5.2) düşük, 155’i (%47.7) orta ve 153’ü (%47.1) yüksek seviyede mesleki özen faktörüne katılmıştır. Mesleki özen grubunda yer alan sorular dikkate alındığında meslek mensupları; kamu yararını kendi menfaatlerinin üstünde tuttuklarını, denetim artışlarının mükelleflerin doğru beyanda bulunma ihtimalini artırdığını, mükellefleri mali mevzuat hakkında yeterince bilgilendirdiklerini beyan etmişlerdir. Meslek mensupları, kendilerinin kamunun vergi denetim unsurlarından olduklarına, daha şeffaf mali tablolar hazırlayarak ve hatalı kayıtları düzelterek vergi kaybının önlenmesine katkı sağladıklarına inanmakta, dikkatsizlik nedeniyle mükelleflerin aktif ve pasif hesaplarının birbirinden çıkarılması sonucu bazı hesapların bilançoda noksan olması şeklinde hata yapılmasına sebep olduklarını kabul etmektedirler.

Muhasebede yaşanan bireysel hatalar “muhasabe meslek personelinin” kendi yaptıkları hatalardan oluşmaktadır. Bu hataların yapılmasına dikkatsizlik, tecrübesizlik, özensizlik iş yoğunluğu gibi unsurlar etki etmektedir. Bireysel hata grubundaki sorulara verilen cevaplara göre meslek mensuplarından 12’si (%3.7) düşük, 61’i (%18.8) orta ve 252’si (%77.5) yüksek seviyede bireysel hata yapmıştır. Araştırmaya katılan meslek mensuplarının çoğunluğu dikkatsizliğin, tecrübesizliğin, bilgisizliğin, özen göstermemenin ve iş yoğunluğunun önemli bir hata nedeni olduğunu belirtmişlerdir. Meslek mensupları meslek hayatları boyunca, mali tabloların gerçekliğini etkilemeyecek hatalar yaptıklarını, muhasebe kayıtlarında dönem dönem hatalar yaptıklarını, mevzuattaki sürekli değişikliklerin hata riskini artırdığını beyan etmişlerdir.

Muhasebede dürüstlük, ahlaki değerler ve etik kurallarla ifade edilmektedir. Dürüstlük ahlaki değerinin önemine atfen meslek mensuplarının uyacakları etik kurallar belirlenmiş ve bununla ilgili yönetmelik uygulamaya konulmuştur. Muhasebede dürüstlük kavramı “Serbest Muhasebeciler, Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler ve Yeminli Mali

Müşavirlerin Mesleki Faaliyetlerinde Uyacakları Etik İlkeler Hakkında Yönetmelik”te yer alan temel etik ilkeler başlığı altında tarafsızlık, dürüstlük, gizlilik ve mesleki davranış, mesleki yeterlilik ve özen olarak sınıflandırmıştır. Araştırmada dürüstlük alt grubunda, meslek mensuplarının mesleki faaliyetlerinde ne kadar dürüst davrandıkları ölçülmüştür. Katılımcıların 31’i (%9.5) düşük, 93’ü (%28.6) orta ve 201’i (%61.8) yüksek seviyede dürüstlüğün önemli olduğunu belirtmişlerdir. Dürüstlük grubunda yer alan sorulardan hareketle, katılımcı meslek mensuplarının çoğunluğunun vergi kanunlarındaki boşluklardan yararlanmaya çalıştıkları, mükellefle olan dostluk ve arkadaşlık ilişkilerinin ilerlemesine bağlı olarak müşteri kaybetme endişesinden dolayı bazı mükelleflerinin muhasebe kayıtlarını tutarken etik davranmadıkları durumlar olabildiğini söylemişlerdir. Meslek mensuplarının, ülkemizde, vergi oranlarının hata ve hileler üzerinde etkili olduğuna, vergi denetiminin yeterli olmadığına, vergi kayıp ve kaçaklarıyla mücadelede kendilerinin etkili olduklarına yüksek oranda katılmışlardır.

İnsan doğası gereği elde edeceği kazançlar için daha az bedel ödemeye meyillidir. Vergi mükelleflerinin de daha az vergi ödemeyi tercih etmeleri beklenen bir durumdur. Araştırmada, müşteri hatası grubunda mükelleflerin vergi kanunları karşısında gösterdikleri aksiyonlar tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılardan müşteri hatası yanıtları yüksek olan 169 (%52) kişi, orta olan 130 (%40) kişi ve düşük olan 26 (%8) kişi bulunmaktadır. Elde edilen sonuca göre katılımcı meslek mensuplarının yarıdan fazlası mükelleflerden gelen talepler doğrultusunda hata ve hileye yöneldiklerini belirtmişlerdir. Mükellefler, meslek mensuplarından bilançodaki aktif hesapların olduğundan daha yüksek veya düşük gösterilmesini, kredi alabilmek için işletmenin borç ödeyebilme kabiliyetinin olduğundan daha iyi gösterilmesini, verginin yüksek olmasından dolayı giderlerin fazla veya gelirlerin daha az gösterilmesini isteyebilmişlerdir. Meslek mensuplarının yaklaşık %50’si mükelleflerin muhasebe bilgi ve belgelerini zamanında göndermemesinden dolayı hatalı işlem yaptıklarını da belirtmişlerdir.

Denetim denilince ilk akla gelen insan unsurunun da içerisinde olduğu işleyen bir sistemin belirli zaman aralıklarında üçüncü kişiler tarafından kontrol edilmesi faaliyetidir. Muhasebe denetimi, bir ekonomik birim veya döneme ait bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere uygunluk derecesini araştırmak ve bu konu üzerine bir rapor düzenlemek amacıyla bağımsız denetçi tarafından yapılan kanıt toplama ve değerlendirme sürecidir (Ataman vd., 2001: 15). Araştırmanın denetim grubundaki sorularla “muhasebe meslek mensuplarının” denetime bakışları ve kendilerinin bu konuda ne kadar etkili olabildikleri tespit edilmeye çalışılmıştır. Ulaşılan sonuçlara göre denetim grubundaki sorulara katılımcılardan 178 (%54.8) kişi düşük düzeyde, 76 (%23.4) kişi orta düzeyde ve 71 (%21.8) kişi yüksek düzeyde katılım göstermişlerdir. Denetim grubundaki sorulara verilen yanıtlara göre denetimlerin yeterli olduğunu belirtenlerin sayısı, toplam katılımcıların %50’nin altında kaldığını göstermektedir. Meslek mensuplarından denetimin yeterli olduğunu düşünenlerin sayısının yaklaşık olarak yarı yarıya olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcı meslek mensuplarının %50’sinden daha azı, muhasebe hata ve hilelerini ortaya çıkarmada denetim yeterli olduğunu, vergi idaresinin vergi kayıp ve kaçaklarıyla mücadelede “muhasebe meslek mensuplarından” yardım beklediğini ve vergi idaresi ile “muhasebe meslek mensupları” arasındaki bu mücadele konusunda uyum sergilendiğini belirtmişlerdir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Meslek mensuplarının vergi kayıp ve kaçakları ile mücadelede kamu idaresine destek oldukları ancak müşteri kaybetme kaygısından dolayı zor durumda kalabildikleri tespit edilmiştir. Mükellefler daha az vergi ödemek için meslek mensuplarından gider artırıcı ve gelir azaltıcı muhasebe işlemleri yapmalarını istemekte, kredi alabilmek için mevzuata aykırı bir şekilde bilanço makyajlaması yapmalarını talep edebilmektedirler. Meslek mensupları bir yandan mükellef baskısı ile karşılaşmakta, diğer yandan vicdani kanaatlerine göre hareket etme ikileminde kalmaktadırlar. Meslek mensuplarının hata ve hilelere meylini azaltabilmek için kamu idaresinde bir mükellef havuzunun oluşturulması, müşterilerin meslek mensuplarına bu havuzdan gönderilmesi ve meslek mensuplarının tahsilatlarının kamu idaresi aracılığıyla gerçekleştirilmesi çözüm önerisi olabilir.

Yeterli vergi mevzuatı ve muhasebe bilgisi olmayan mükellefler bilmeden hatalar yapabilmekte ve daha az vergi ödeme düşüncesine kapılıp meslek mensuplarını da zorda bırakacak şekilde hileye yönelerek sahte ve muhteviyatı itibarıyla yanıltıcı belge temin etme yoluna gidebilmektedirler.

Araştırmaya göre meslek mensupları mevzuatın sürekli değişmesinden dolayı hatalar yapabilmektedirler. Gelişen ve değişen muhasebe uygulamaları, çeşitli sektörlerin kendine has mevzuatı ve muhasebe işleyişinin oluşu da dikkate alındığında bu tür hataların giderek artış göstereceği düşünülmektedir. Konunun çözümü için muhasebe mesleğinde uzmanlık alanlarının oluşturulması ve meslek mensuplarının sadece uzman oldukları alanlarda hizmet vermelerini sağlayacak kanuni düzenlemelerin gerçekleştirilmesi sorunun çözümüne katkı sağlayabilecektir.

Meslek mensupları ile mükellefler arasında uzun yıllar süren ilişkiler meslek mensubunu dostluk bahanesiyle hata ve hile yapmaya sevk edebilmektedir. Bu hususta yaşanabilecek hata ve hilelerin önlenmesi için bağımsız denetçiler için uygulanan zorunlu rotasyon benzeri bir uygulamanın yürürlüğe konulmasının konunun çözümüne katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

İş ve mükellef yoğunluğu olan meslek mensuplarının hata yapma ihtimallerinin arttığı görülmüştür. İş yoğunluğu hata yapma ihtimalini artırdığı gibi işleri yetiştirmek zorunda olan meslek mensuplarının hile riskini de artırmaktadır. Bu nedenle yaşanan hata ve hileleri önleyebilmek için meslek mensuplarına tutabilecekleri defter sayısına sınırlama getirilmesinin çözüm yolu olabileceği düşünülmektedir.

Oldukça fazla ve çeşitli elektronik uygulama kullanma zorunluluğunun artması ve bu uygulamaların sürekli güncelleme gerektirmesi meslek mensuplarının hata yapma riskini artırdığı görülmüştür. Konunun çözümü için meslek mensuplarının kullanmak zorunda oldukları Resmî kurumların internet sayfalarına ve ilgili uygulamalara belirli bir noktadan erişim sağlamaya yönelik gerekli düzenlemelerin yapılmasının ve bu uygulamaların ara yüzlerinin kullanıma uygun hale getirilmesinin hata riskini azaltacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abdioğlu, H. (2007). Hilelerin önlenmesi ve ortaya çıkarılmasına yönelik proaktif yaklaşımlar. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 22, 119-137.
- Açıkgöz, O. ve Biçer, E.B. (2021). Muhasebede hata ve hilelerin önlenmesinde mali hizmet çalışanlarının sorumluluğunun tespitine yönelik bir araştırma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(2), 225-249.
- Aslan, T., Kızıl, C. ve Din, A. (2007). Muhasebe hata ve hileleri üzerinde etkili faktörlerin muhasebe meslek etiği kapsamında analizi: Yalova örneği. *International Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 4(12), 1125-1138.
- Ataman, Ü., Hacirüstemoğlu, R. ve Bozkurt, N. (2001). Muhasebe Denetimi Uygulamaları. İstanbul: Alfa Basım Yayım Dağıtım
- Aytekin, S., Sezgin, H. ve Yalçın, M. (2015). Uygulamacıların muhasebede hata ve hileler ile hile belirteçlerine yönelik yaklaşımları: Balıkesir ili örneği. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 0(44), 69-89.
- Bozkurt, N. (2009). İşletmelerin Kara Deliği. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çakıl, A.U. (2014, 24 Mart). Muhasebe üzerine bir deneme (veya Felsefe). <https://www.alomaliye.com/2014/03/24/muhasebe-uzerine-bir-deneme-veya-felsefe/>
- Çatıkkaş, Ö. ve Çalış, E. (2010). Hile denetiminde proaktif yaklaşımlar. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (45), 146-156.
- Demir, C., ve Yıldız, A. (2022). Muhasebe hata ve hileleri ve hilelerin ortaya çıkarılmasında adli muhasebecilik mesleği. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(1), 91-141.
- Doğan, S. ve Kayakıran, D. (2017). İşletmelerde hile denetiminin önemi. *Maliye ve Finans Yazıları Dergisi*, 108, 167-187.
- Güredin, E. (2007). Denetim ve Güvence Hizmetleri. İstanbul: Arıkan Yayıncılık.
- Karahan, M. ve İğde, M. (2017). Muhasebe hata ve hileleri üzerinde iç kontrolün rolü. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(İktisat Özel Sayısı), 143-158.
- Kazan, G. (2021). Hile üçgeni, hile elması ve hile beşgeni: Hile eylemlerinin nedenlerine ilişkin teorilere kavramsal bakış. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, 20(62), 245-258.
- Kılıç, İ. ve Önal, S. (2022). Finansal hilelerin tespit edilmesinde kullanılan veri madenciliği yöntemleri ve Borsa İstanbul'da bir uygulama. *Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi*, (54), 181-208.
- Konya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odası 2021 Yılı Faaliyet Raporu (2021, 31 Aralık). [ksmmmo.org.tr: https://ksmmmo.org.tr/uploads/pdf/2021FaaliyetRaporu.pdf](https://ksmmmo.org.tr/uploads/pdf/2021FaaliyetRaporu.pdf)
- Küçük, İ. (2008). Finansal raporlamada hile-manipülasyonlar ve önlenmesi. Doktora tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Ömürbek, V. ve Durgunböcü, Ö. (2018). Muhasebe meslek mensuplarının hata ve hile ile ilgili algılarının incelenmesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(4), 1251-1265.
- Özkan, M. (2020). Dünden bugüne belirsiz dünyada muhasebe. *Muhasebe ve Finans Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 135-179.
- Sekaran, U. (1992). Research Methods for Business. John Wiley & Sons Inc.
- Sevdi, A. (2022). Arap dili literatüründe Lahn Olgusunun tespiti ve tahmininde kullanılan kaynaklar. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 9(1), 355-383.
- Türk Dil Kurumu [TDK]. (2022). Aralık 5, 2022. <https://www.tdk.gov.tr>
- Yıldız, E. ve Baskan, T.D. (2014). Muhasebe hilelerinin önlenmesinde kullanılan araçlar:BİST şirketleri üzerine bir araştırma. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (62), 1-18.
- Yılmaz, B. ve Yılmaz, H. (2016). Muhasebede kullanılan kavramların kelime olarak kökenleri ve muhasebe sürecindeki anlam ve yerleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(45), 924-933.
- Yurt, R. ve Temelli, F. (2022). Muhasebe meslek mensuplarının muhasebede hata ve hile algısı: Ağrı ili örneği. *Denetim ve Güvence Hizmetleri Dergisi*, 2(2), 135-150.

EXTENDED SUMMARY

Accounting is a science that records, evaluates and classifies financial events occurring in businesses, and provides important information about the economic situation of the business by reporting to the users of a system. The quality of the information produced in accounting depends on the transactions taking place in accounting complying with generally accepted accounting principles, financial legislation and accounting standards. Accounting auditing, on the other hand, provides the opportunity for objective evaluation of the financial statements of the business, as it will meet the trust needs of financial statement users. The purpose of accounting auditing is to detect and prevent possible errors and frauds, and to compare situations based on evidence within the framework of auditing principles and relevant standards.

The aim of the study is to identify and interpret professional accountants' perceptions of errors and fraud in accounting. Participants were asked 47 questions, 9 of which were demographic. They are classified into 5 sub-dimensions in total: Professional Care, Individual Error, Integrity, Customer Error, and Audit. The research was conducted using the quantitative survey method, which is a type of descriptive survey model. Five-point Likert Scale and an online survey system were used in the survey. Participants were selected through random sampling. With the answers given by the participants to the survey, it was determined whether they were involved in errors and fraud in accounting and their reactions to errors and fraud. Survey results were analyzed with SPSS version 26. Pearson Correlation Coefficient, Cronbach Alpha Coefficient, Bonferroni Test, Independent Samples t Test and ANOVA Test were used in the analysis.

According to the research, taxpayers could ask professionals to show the active accounts in the balance sheet higher or lower than they actually are, to show the company's debt repayment ability to be better than it is in order to get a loan, to show more expenses or less income due to high taxes. Half of the professionals also stated that they made mistakes because taxpayers did not send accounting information and documents on time. It was concluded that the number of professionals who think that supervision is sufficient is half. Less than half of the participating professionals stated that auditing is sufficient to reveal accounting errors and fraud, that the tax administration expects help from professional accountants in the fight against tax losses and evasion, and that there is harmony between the tax administration and accounting professionals in the fight against tax losses and evasion.

According to the results obtained, it has been determined that professionals support the public administration in the fight against tax losses and evasion, but they may be in a difficult situation due to the concern of losing customers. To reduce the tendency of professionals to commit errors and fraud, creating a taxpayer pool in the public administration, sending customers to members of the profession from this pool, and carrying out the collections of professionals through the public administration may be suggested solutions. According to the research, professionals may make mistakes due to the constant change of legislation. Considering the developing and changing accounting practices, the unique legislation of various sectors and the accounting process, it is thought that such errors will

gradually increase. To solve the issue, establishing areas of expertise in the accounting profession and making legal regulations that will ensure that members of the profession provide services only in the areas in which they are experts may contribute to the solution of the problem. Taxpayers who do not have sufficient tax legislation and accounting knowledge may make mistakes unknowingly, get caught up in the idea of paying less tax, and turn to fraud and obtain documents that are fake and misleading in terms of their content, leaving professionals in a difficult situation. It has been observed that the probability of making mistakes increases for professionals who are busy with work and taxpayers. Work intensity not only increases the possibility of making mistake, but also increases the risk of fraud among professionals who have to complete the work. At this point, to prevent errors and fraud, implementing legislation to limit the number of books that professionals can keep may be a solution. It has been observed that the increasing necessity of using many and various electronic applications and the need for constant updating of these applications increases the risk of making mistakes for professionals. To solve the issue, it is thought that making the necessary arrangements to access the websites of official institutions and related applications that professionals must use from a certain point and making the interfaces of these applications suitable for use will reduce the risk of errors. Relationships lasting for many years between professionals and taxpayers can lead professionals to make mistakes and cheat under the pretext of friendship. To prevent possible errors and fraud in this regard, it is thought that implementing a practice similar to compulsory rotation for independent auditors may contribute to the solution of the issue.

Yazarlar Beyanı | Author's Declaration

Finansal Destek | Financial Support: Aynur AKPINAR and Cemal KOYUNCU bu çalışmanın araştırılması, yazarlığı veya yayınlanması için herhangi bir finansal destek almamıştır. | *Aynur AKPINAR and Cemal KOYUNCU, who are the authors, have not received any financial support for the research, authorship, or publication of this study.*

Yazarların Katkıları | Authors's Contributions: Bu makalede yazarlar çalışmaya eşit oranda katkı sağlamıştır. | *The authors contributed equally to the study.*

Çıkar Çatışması/Ortak Çıkar Beyanı | The Declaration of Conflict of Interest/Common Interest: Yazarlar tarafından herhangi bir çıkar çatışması veya ortak çıkar beyan edilmemiştir. | *No conflict of interest or common interest has been declared by the authors.*

Etik Kurul Onayı Beyanı | The Declaration of Ethics Committee Approval: Çalışmanın herhangi bir etik kurul onayı veya özel bir izne ihtiyacı yoktur. | *The study doesn't need any ethics committee approval or any special permission.*

Araştırma ve Yayın Etiği Bildirgesi | The Declaration of Research and Publication Ethics: Yazarlar, makalenin tüm süreçlerinde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin bilimsel, etik ve alıntı kurallarına uyduğunu ve verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığını, karşılaşılabilecek tüm etik ihlallerde Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nin ve editör kurulunun hiçbir sorumluluğunun olmadığını ve bu çalışmanın Tarsus Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi'nden başka hiçbir akademik yayın ortamında değerlendirilmediğini beyan etmektedir. | *The authors declares that he/she complies with the scientific, ethical, and quotation rules of Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences in all processes of the paper and that he/she does not make any falsification of the data collected. In addition, he/she declares that Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences and its editorial board have no responsibility for any ethical violations that may be encountered, and that this study has not been evaluated or published in any academic publication environment other than Tarsus University Journal of The Faculty of Economics and Administrative Sciences.*